

*Тетяна Юрійвна Тарасевич,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0002-3860-9909*

ПРИНЦИПИ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПІДґРУНТЯ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ БІОТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. В останні десятиліття прискорився темп змін умов існування людини, оскільки змінюються відносини з природою, усередині суспільства, із державою. Усе це істотно впливає на право, наріжним каменем якого є, безумовно, система прав людини. Але особливо принциповий вплив на систему прав людини справляє розвиток і використання сучасних технологій. Нині істотні зміни в суспільні відносини вносять нові медичні технології, які набули застосування у всіх сферах людського життя і змінили всю соціальну сферу суспільства. З огляду на це особливої ваги набуває наукове усвідомлення впливу новітніх біотехнологій на природу людини та виважена оцінка можливих наслідків їх широкого впровадження у повсякденне життя.

Зазначимо, що сьогодні розвиток робототехніки та створення штучного інтелекту, формалізація його взаємовідносин з людиною безпосередньо змінюють соціальну реальність. Технологічні зміни відбуваються так швидко і змінюють довкілля настільки кардинально, що стосовно аналізованих процесів навіть використовується термін «біотехнологічна революція».

Створення й використання нових технологій подвійно впливають на права людини. Технічний і технологічний розвиток дає змогу збільшити продуктивність праці, що зумовлює зміцнення економіки, підвищення рівня життя. Окрім того, широке використання нових медичних і біотехнологій підвищує якість і тривалість життя. Поява ж «розумних» речей звільняє час для відпочинку і творчості – усе це створює передумови для підвищення гарантій реалізації прав людини, розширення їхнього змісту й оновлення системи принципів як основних засад їх функціонування та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострота проблеми впливу нових технологій на права людини привела до її широкого обговорення у правовій літературі. У цій царині варто назвати праці таких науковців, як: G. Sartor, E. Scotford, Дж. Сартор, К. Yeung, J. Coccoli, Kshitij Kumar Singh, Б. М. Кнопперс, К. Шваб. Але останнім часом посилюється інтерес і до питань розвитку прав людини за умов широкого використання біомедичних технологій. Це наукові доробки вчених у різних галузях наукових знань: Е. Ж. Судо, Ді Бернардо Дж., Рамон Л. Лукас, Е. Згречча, С. Пустовіт, І. Бойко та ін. Безпосередньо правові проблеми соматичних прав людини розглядають у своїх працях С. Стеценко, І. Сенюта, Р. Гревцова, П. Тищенко, Г. Терешкевич, О. Кашинцева та ін.

У зв'язку із цим важливо досліджувати регулятивний потенціал чинної системи прав людини та можливі правові форми і напрями її трансформації в сучасному суспільстві. При цьому в основі такого потенціалу мають лежати принципи права як основоположні засади регулювання прав людини.

Метою статті є аналіз правового регулювання соматичних прав, а також практики їх реалізації на основі принципів права, які закріплені на конституційному рівні.

Основні результати дослідження. У правознавстві при визначенні поняття принципів права найчастіше відповідно до лінгвістичних підходів використовують слова: «основа», «початок», «ідея», «положення». Розглянувши різні підходи, найбільш точним вважаємо слово «положення», щоправда, варто уточнити, що одночасно мають даватися характеристики, які показують, що це не просто положення, а основне, основоположне, вихідне, загальне, керівне, відправне положення [1, р. 120]. Головне, що має бути вказано, на нашу думку, – те, що це «основоположні положення», оскільки вони є підґрунтям права, а також його застосування.

Відомий вітчизняний правознавець А. Колодій наголошує, що принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини цього типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальною значущістю, відповідають об’єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу. Принципи права спрямовують і надають синхронності всьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше за інших розкривають місце права в суспільному житті і його розвиток. Саме принципи права є критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату й органів юстиції і за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури й освіти [2, с. 27].

Слово «принцип» походить від латинського *principium* – початок, основа, яке похідне від слова *principis* – перший, головний, тобто не просто головний, а перший, першооснова, і в словниках української мови на позначення принципу серед інших компонентів сенсу «початок» (першопричина) ставиться на перше місце [3]. Це засвідчує, що визначальним компонентом значення цього слова є основоположення щодо і сутнісної, і історичної (логічної) значущості: розглянутий феномен не просто перший, а одночасно головний і через свою значущість сформульований у мові у вигляді терміна або положення. Саме тому на його позначення знадобилося запозичення іноземного слова «принцип», оскільки воно об’єднує два сенси: і витоки явища (першооснову), і сутнісну значущість (головування) – і завдяки своїм іманентно властивим якостям є системоутворювальним феноменом. У цьому єдиному комплексному понятті латинського походження реалізуються ті сенси, які в українській мові виражаються окремими термінами «початок» і «основа». Отже, у лексико-семантичному аспекті принцип – це початок й основа якоїсь системи, сформульованої у вигляді терміна або положення.

Будучи комплексним поняттям, «принцип» має значення категорії – як поняття граничної спільності за обсягом укладеного у ньому знання, що виражає найважливіші відносини дійсності, є метамоном утворенням, до яких належать дефініції певних понять [4, с. 25].

У філософії під принципом розуміють основу системи, центральне поняття, що являє собою узагальнення й поширення будь-якого положення на всі явища тієї сфери, з якої цей принцип абстрагований; основоположне теоретичне знання не є ні доведеним, ні таким, що потребує доказів [5, с. 80]. Визнання принципу по відношенню до будь-яких явищ основою або базисом означає також, що він володіє загальнопризначеністю, тобто поширюється на всі явища або процеси, в основі яких лежить, у нашому випадку – на всі норми права та інститути права, а також інші правові явища [6]. Водночас, враховуючи, що в юридичній науці склалися певні поняття принципів щодо галузі права, для унеможливлення змішування понять використання терміна «принцип» вимагає уточнення, до якого явища він належить.

Деякі вчені звертають увагу на значення принципів права як визначальних основ тієї чи іншої галузі права, висловлюють засмучення з приводу відсутності законодавчого визначення самого поняття «принцип» та обґрунтовують свою позицію тим, що воно нерозривно пов’язане зі змістом кожного принципу і з усією системою принципів, де пріоритет належить дефініції принципу як її першооснові; що відсутність відповідної дефініції не дає змоги чітко визначити, які з наявних норм є основоположними ідеями для галузі права, а також унеможливорює виділити ознаки конкретного принципу [7]. Нам ця думка видається не зовсім переконливою, і ми згодні з судженням, що вводити в текст закону дискусійні визначення, що відображають складні, філософсько-правові явища (такі як принципи), – недоцільно [1, р. 120]. Водночас вважаємо помилковою пропозицію деяких учених відмовитися від використання в законодавстві терміна «принципи», застосовувавши замість нього, як у Господарському процесуальному та Цивільному процесуальному кодексах України, термін «загальні положення». Адже якщо слово «принцип» належить до класифікуючих понять і його вживання уже свідчить про вибудовування певної цілісної архітекτονіки (системи), у якій принцип є одним з основоположних понять, таким, що зумовлює введення в систему інших, більш вузьких положень, понять тощо, то слово «становище» не передбачає складної взаємозалежної системи. Слово «положення», близьке за змістом до досліджуваної категорії як «кодекс правил, законів, що стосуються чогось», як і термін «вимога», виходячи з його лексичного значення, може вживатися само собою і не передбачає вибудовування системи.

Оскільки принцип розуміється як основа системи, при дослідженні принципів права виникає потреба у зверненні до поняття системи. Слово *systema*, запозичене з грецької і перекладене як «ціле», «сполучене», «складене з частин», в українській мові має такі значення: «1. Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь. 2. Продуманий план. 3. Заведений, прийнятий порядок [8, с. 203]. У філософському словнику система визначається як «сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках між собою й утворюють певну цілісність, єдність; об'єднання певної різноманітності в єдине ціле, елементи якого по відношенню до цілого та інших частин займають відповідні їм місця» [9, с. 276]. Під системою найчастіше в найбільш загальному вигляді розуміють обмежену безліч взаємопов'язаних елементів, що утворюють певну цілісність, деяку єдність.

Із категорією «система» пов'язана категорія «структура», яка походить від латинського *structura* – «розташування», «порядок» [10]. У філософії «структура» означає будову, внутрішню форму організації системи, яка виступає як єдність стійких взаємозв'язків між її елементами, особлива властивість, що створює у часі й просторі стабільність, сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах [11, с. 290].

Термін «структура» покликаний виражати такі зв'язки об'єкта, які дають змогу йому залишатися стійким, відносно незмінним незалежно від різних перетворень системи в тих чи інших її інваріантних аспектах.

Саме завдяки структурі у складно організованих об'єктів з'являються системні властивості, відсутні в окремих елементах системи. Водночас, характеризуючи специфічність структури, варто надавати їй властивості відображати і висловлювати стійкість, стабільність, тоді як система, очевидно, повинна відображати рухливість, динамічність. Отже, структура в теорії систем по відношенню до системи має допоміжний характер, сприяє розкриттю поняття системи.

Відтак з'ясуємо, які принципи лежать в основі соматичних прав людини в умовах розвитку сучасних біотехнологій.

Передусім зазначимо, що розвиток і впровадження новітніх технологій пов'язані з невизначеністю й означають, що ми поки що не маємо уявлення, як надалі розвиватимуться перетворення, зумовлені промисловою революцією. Сам факт їхньої складності та взаємозалежності у всіх секторах передбачає відповідальність всіх учасників глобальної спільноти – урядів, бізнесу, наукового світу та громадськості за роботу в тісній взаємодії один з одним, необхідній для кращого усвідомлення тих новітніх тенденцій, які формуються сьогодні.

У науковій літературі з'явилося безліч робіт, у яких сформульовано перелік тих загроз, що стоять перед правами людини, які несе «біотехнологічна революція», про яку ми вище писали. Наприклад, розвиток інформаційних технологій може призвести до низки несприятливих наслідків. Автори наукових праць виділяють понад десяток основних загроз правам людини, які стали наслідком розвитку інформаційних технологій, серед яких: безробіття, відчуження людини від соціуму, соціальна ізоляція; нерівність, оскільки попит на високооплачувані робочі місця, що вимагають творчості та навичок, які не можуть бути замінені машинами, може задовольнятися лише висококласними спеціалістами; дискримінація, оскільки інформація, що зберігається в комп'ютерних системах, може використовуватися для розмежування між людьми шляхом класифікації їх на типи без урахування їхньої реальної ідентичності чи певних характеристик тощо [12, р. 435].

Загалом цей список можна розширювати. Не менший список загроз правам людини складається і у випадку неконтрольованого використання біотехнологій. Висловлюються побоювання щодо можливості майбутнього соціального порядку, в якому до людей будуть ставитись залежно від їх готовності або здатності платити за поліпшення свого геному чи геному дітей, що призведе до порушення принципу дискримінації [13]. Зазначимо, що застосування технології геномного редагування щодо ембріона людини не має достатньої ефективності, щоб повністю гарантувати безпеку. Мутації, що виникають у нецільових локусах хромосом внаслідок введення конструкцій, що редагують, можуть впливати на організм дитини та передаватися від покоління до покоління, а їхні ефекти не завжди будуть доброякісними, передбачуваними чи оборотними. До кінця не вивчені можливі наслідки для людини та її потомства використання біоматеріалів, отриманих від гуманізованих моделей – трансгенних тварин, що містять функціонуючі гени,

клітини, тканини або інші органоїди людського організму, від тривалого використання у їжі трансгенних рослин і тварин.

Револьюційний розвиток технологій має таку швидкість, що суспільство не встигає усвідомити ступінь та широту їхнього впливу на суспільні відносини. Це породжує безліч етичних, правових, соціальних і культурних проблем. Розрив між появою й подальшим удосконаленням новітніх технологій та темпами соціальних змін і надалі поглиблюється, що є проблемою для знаходження консенсусних соціальних норм, оцінки їх суспільством та формулювання їх як норм законодавства. У цих умовах складно виробити ефективне правове регулювання виникаючих суспільних відносин. При цьому потрібно дотримуватися балансу між певною широтою меж регулювання для вільного розвитку технологій і наукових досліджень і нормативним закріпленням обмежень і заборон для запобігання ризикам і загрозам людської особистості, її гідності та правам. З огляду на це система прав людини слугує таким правовим механізмом, оскільки вона має можливість запропонувати правові підходи для регулювання використання нових технологій з урахуванням традиційних цінностей визнання переваги людської особистості та її прав.

Отож найважливішою властивістю системи соматичних прав людини є її динамізм. Життєздатність і неминуще значення традиції прав людини залежать від того, наскільки вона може відповідати новим потребам і задовольняти занепокоєння, що властиве більшості народів світу [14, р. 314]. Ця якість передбачає безперервний розвиток системи. Як правило, він відбувається в кількох формах: доповнення переліку прав людини, розширення змісту конкретного права людини, підвищення правових і матеріальних гарантій його реалізації. Але якщо проаналізувати швидкість та обсяг змін прав людини в більшості європейських конституцій, то можна зауважити, що перелік прав і свобод людини є традиційним, конституційне закріплення нових прав людини з'являється вкрай рідко. Це свідчить про консервативність системи прав людини.

Ще однією характерною особливістю соматичних прав людини є значний регуляторний потенціал, закладений у загальних формулах прав людини. Відносно широке формулювання прав людини не відкидає, а пояснює конкретну роль прав людини у правовому регулюванні нових біотехнологій: вони виступають як основа для регулювання, вказуючи мету, яка має бути досягнута, збитки, яким треба запобігти, і механізм, який може правомірно обмежити деякі права відповідно до певних правил обмежень прав, закріплених у міжнародно-правових актах та судовій практиці.

Права людини мають абстрактне формулювання, що дає змогу використовувати конструкцію «права людини» у двох аспектах: «Ці положення значущі у плані проблем індивідуальної правоздатності та правосуб'єктності, але як вихідні правові засади, принципи права мають і загально-регулятивне значення, і виступають як загальнообов'язковий правовий стандарт та конституційна вимога до правової якості офіційних нормативних актів, до організації й діяльності всіх гілок державної влади та посадових осіб. З огляду на це права людини можна розглядати як норми-правила та норми-принципи, на що у своїх працях звертає увагу Р. Алексі. Він, зокрема, зазначає: «Вирішальним моментом відхилення правил від принципів є те, що принципи – це норми, які вимагають, щоб щось було реалізовано максимально можливою мірою з урахуванням їхніх правових і фактичних можливостей». Також він наголошує, що «принципи – це розпорядження оптимізації (optimization requirement), що характеризуються тим, що вони можуть бути задоволені різною мірою і що відповідний ступінь задоволення залежить не тільки від того, що фактично можливо, але також від того, що юридично можливо» [15, р. 47–48]. Тобто правила – це норми права, які містять конкретні розпорядження, а принципи встановлюють найбільш загальні та фундаментальні основи, цінності і права, які «стримують» або «направляють» публічну владу.

Отже, система соматичних прав людини є основою для регулювання новітніх сфер діяльності людини.

Щодо формування новітніх прав (прав четвертого покоління) потрібно відзначити, що сучасна тенденція розвитку системи соматичних прав людини за останні десятиліття змінилася. Визначальним напрямом є не «екстенсивний розвиток», тобто перелік соматичних прав людини, а «інтенсивний розвиток» – трансформація системи соматичних прав людини, за допомогою якої розширюється сфера суспільних відносин, які захищаються чинними правами людини, що містяться в конституціях держав світу. Водночас очевидно, що деякі нові права формуються, уточнюються

їхні майбутні правові контури для міжнародного визнання та введення до національного законодавства.

Тож можна зробити проміжний висновок про настання нової ери прав четвертого / п'ятого покоління, що охоплюють різні соматичні, генетичні, інформаційні, цифрові, віртуальні та інші права, пов'язані з розвитком сучасних технологій. Аналогічні процеси визнання нових прав людини можна спостерігати й у сфері геноміки та біотехнологій. На міжнародному рівні в зазначеній галузі було прийнято низку документів, які містять перелік соматичних прав людини. Серед основних таких прав можна вказати: рівність у доступності професійної медичної допомоги; рівність використання досягнень у сфері геноміки; свободу згоди на медичне втручання; свободу згоди на геномні дослідження або лікування; свободу вибору отримання інформації про своє здоров'я; свободу вибору отримання генетичної інформації; право на конфіденційність інформації про здоров'я; право на конфіденційність генетичної інформації; заборона генетичної дискримінації або утиску прав у зв'язку з генетичними характеристиками людини (генетична рівність); право на прогностичне генетичне тестування; право на втручання в геном людини тільки з лікувальною метою; заборона на вибір статі дитини (обмеження репродуктивних прав); право на унікальність людської особистості (ідентичність людини); заборона комерційної вигоди під час використання свого тіла чи його частин; право на відшкодування невинуватених збитків, спричинених геномними дослідженнями тощо.

Із наведеного переліку можна зробити висновок, що зміст перерахованих соматичних прав людини, які мають регулювати нову сферу діяльності, онтологічно пов'язаний з фундаментальними основами прав людини – свободою та рівністю. Це означає, що інтереси особистості, які захищаються новими правами, є конкретними проявами, органічною частиною вже сформованих базових конституційних цінностей. Зокрема, право на конфіденційність генетичної інформації є частиною права на конфіденційність інформації про здоров'я людини; генетичне втручання є одним із видів медичного втручання та може захищатися як декларація про свободу медичного втручання; свободу отримання генетичної інформації можна розглядати як частину свободи отримання інформації про здоров'я тощо.

Частина сформульованих соматичних прав впливає з прав людини, які вже закріплені в Конституції України [16]. Наприклад, конфіденційність генетичної інформації є вираженням права на приватне життя людини та одним із правомочностей зазначеного права, свободу вибору отримання генетичної інформації також можна розглядати як частину інформаційних прав людини. Отже, спеціальне закріплення на національному конституційному рівні соматичних прав та принципів їх існування й розвитку впливає з конституційних прав і свобод людини та загальних принципів права, таких як рівність, свобода, конфіденційність тощо. Проте в деяких конституціях соматичні права безпосередньо закріплені в тексті Основного Закону.

Із найбільш характерних прикладів закріплення соматичних прав можна вказати Конституцію Швейцарії. Окрім загальних положень про право на життя, захист від катувань, право на захист приватного життя та інформаційних прав, право на здоров'я, у статтях 119, 120 та 121 Союзної конституції Швейцарської Конфедерації закріплено права у сфері репродуктивної медицини, генної інженерії людини та трансплантології. Право на захист своєї генетичної ідентичності закріплено в новій редакції ч. 5 ст. 5 Конституції Греції. У ч. 3 ст. 26 Конституції Португальської Республіки зазначено, що закон гарантує особисту гідність та генетичну ідентичність людської особистості, зокрема при створенні, розробці та використанні технологій та в наукових експериментах [17]. Як ілюстрацію об'єктивності такої характеристики конституційних положень можна навести приклад про арешт у США підозрюваного в серійних вбивствах колишнього поліцейського Дж. Дж. Деанджело. Його не могли зловити майже 40 років, але 2018 року це вдалося зробити завдяки ДНК, зданих його родичем із цікавості [18].

Водночас практика використання засобів захисту прав людини, що діють у сфері генетичних досліджень, особливості генетичної інформації (може належати не лише індивідові, а й спільноті, що не обмежується тільки медичною тематикою), можлива поява нових об'єктів захисту (наприклад, людський зародок) порушують питання про формулювання спеціальних прав, що є складовою частиною системи конституційних прав людини в Україні. Проте не всі вищезазначені права людини, які впливають із положень міжнародних правових актів, що регулюють геномні дослід-

дження, сформульовані в переліку чинних прав людини в Україні. Перелічені умови сприяють процесу формування нових прав людини.

Висновки. Отже, соматичні права людини з урахуванням розвитку практики їх широкого застосування починають закріплюватися на конституційному рівні. Проте нині їх регулювання відбувається переважно на законодавчому рівні та за допомогою судової практики, тобто ці права розвиваються в межах традиційних прав людини та на основі загальних принципів права.

Принципи права, являючи собою соціальне явище, висловлюють результат розвитку суспільної практики (зокрема, судової), суспільної думки, що склалися всередині країни і за її межами. Вони виробляються устроєм суспільства й існують для суспільства, для регулювання його життя і зумовлені світоглядом, що панує в цьому суспільстві.

Дослідження питання про форми розвитку системи прав людини дає підстави для висновку, що використання сучасних біотехнологій безпосередньо впливає на права людини. Чинна система прав є гнучкою й адаптивною. Вона має значний потенціал для подальшого забезпечення основної функції – захисту гідності та прав особистості в нових умовах – через істотне розширення переліку прав людини, зокрема соматичних. Одночасно зростання сфер діяльності з використанням нових біотехнологій створює умови для формування нових прав людини, які поступово формуються та розвиваються.

Список використаних джерел

1. John J. Cremona. The Rule of Law as a Fundamental Principle of the European Convention of Human Rights. A Council for all Seasons: 50th Anniversary of the Council of Europe. Valetta: Ministry of Foreign Affairs (Malta), 1999. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL%282013%29016-e> (дата звернення: 26.05.2022).
2. Колодій А. М. Принципи права України. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1998. 208 с.
3. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1974. 776 с.
4. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції: монографія. Львів: ПАІС, 2009. 196 с.
5. Філософія: підручник / В. С. Бліхар, М. М. Цимбалюк, Н. В. Гайворонюк, В. В. Левкулич, Б. Б. Шандра, В. Ю. Свищо. Вид. 2, переробл. та допов. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.
6. Ковальчук Т. І. Загальні принципи права. Енциклопедія сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Ін-т енциклопед. досліджень НАН України, 2010. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=15141 (дата звернення: 26.05.2022).
7. Грохольський В. Л. Загальні визначення принципів права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 120–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnucs_2002_19_29 (дата звернення: 26.05.2022).
8. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 9. 1978.
9. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва, 1983. 840 с.
10. Свидрук І. І., Миронов Ю. Б., Кундицький О. О. Теорія організації: підручник. Львів: Новий Світ-2000, 2013. 175 с.
11. Данильян О. Г., Дзюбань О. П. Філософія: підручник. Харків: Право, 2013. 432 с.
12. Дерекко В. Н. Теоретико-методологічні засади класифікації загроз об'єктам інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 2 (18). С. 16–22.
13. Dupras C., Song L., Saulnier K. M., Joly Y. Epigenetic Discrimination: Emerging Applications of Epigenetics Pointing to the Limitations of Policies Against Genetic Discrimination. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fgene.2018.00202/full> (дата звернення: 26.05.2022).
14. Alston Ph. A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law? *Netherlands International Law Review*. 1982. Vol. 29.
15. Alexy R. A. Theory of Constitutional Rights. Oxford, 2002. 463 p.
16. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2022).

17. Конституція Португальської Республіки: сьома редакція, 2005. URL: https://web.archive.org/web/20141025184809/http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf (дата звернення: 26.05.2022).
18. Деанджело Джозеф. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BB%D0%BE,%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84> (дата звернення: 26.05.2022).

References

1. John J., Cremona (1999). The Rule of Law as a Fundamental Principle of the European Convention of Human Rights. A Council for all Seasons: 50th Anniversary of the Council of Europe. Valetta: Ministry of Foreign Affairs (Malta), 1999.
2. Kolodii, A. M. (1998). Pryntsypy prava Ukrainy. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy [ukr.].
3. Melnychuk, O. S. (red.) (1974). Slovnyk inshomovnykh sliv. Kyiv [ukr.].
4. Podorozhna, T. S. (2009). Zakonodavchi definitsii: poniattia, struktura, funktsii: monohrafiia. Lviv [ukr.].
5. Blikhar, V. S., Tsymbaliuk, M. M., Haivoroniuk, N. V. ta in. (2021). Filosofiia: pidruchnyk. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [ukr.].
6. Kovalchuk, T. I. (2010). Zahalni pryntsypy prava. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy: elektronna versiia / hol. redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in. Kyiv: In-t entsykloped. doslidzhen NAN Ukrainy [ukr.].
7. Hrocholskyi, V. L. (2002). Zahalni vyznachennia pryntsyupiv prava. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 19 [ukr.].
8. Bilodid, I. K. (red.) (1978). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. / AN URSR. In-t movoznavstva. Kyiv: Nauk. dumka. 9 [ukr.].
9. Il'ichev, L. F., Fedoseev, P. N., Kovalev, S. M., Panov, V. G. (red.) (1983). Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'. Moskva [rus.].
10. Svydruk, I. I., Myronov, Yu. B., Kundytskyi, O. O. (2013). Teoriia orhanizatsii: pidruchnyk. Lviv: Novyi Svit-2000 [ukr.].
11. Danylian, O. H., Dzoban, O. P. (2013). Filosofiia: pidruchnyk. Kharkiv: Pravo [ukr.].
12. Dereko V. N. Teoretyko-metodolohichni zasady klasyfikatsiyi zahroz ob'yektam informatsynoyi bezpeky. *Informatsiyna bezpeka lyudyny, suspil'stva, derzhavy*. 2015. № 2 (18). S. 16–22. [ukr.].
13. Dupras, C., Song, L., Saulnier, K. M., Joly, Y. Epigenetic Discrimination: Emerging Applications of Epigenetics Pointing to the Limitations of Policies Against Genetic Discrimination. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fgene.2018.00202/full>
14. Alston, Ph. (1982). A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law? *Netherlands International Law Review*. 29.
15. Alexy, R. A. (2002). Theory of Constitutional Rights. Oxford.
16. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
17. Konstytutsiia Portuhalskoi Respubliki: soma redaktsiia, 2005. URL: https://web.archive.org/web/20141025184809/http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf
18. Deandzhelo Dzhozef. Vilna entsyklopediia «Vikipediia». URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BB%D0%BE,%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84>

Тарасевич Т. Ю. Принципи соматичних прав людини як підґрунтя їх реалізації в умовах розвитку сучасних біотехнологій

У статті наголошено, що створення й використання нових технологій подвійно впливають на права людини. Технічний і технологічний розвиток дає змогу збільшити продуктивність праці, що зумовлює зміцнення економіки, підвищення рівня життя. Окрім того, широке використання нових медичних і біотехнологій підвищує якість і тривалість життя. Розрив між появою й подальшим удосконаленням новітніх технологій та темпами соціальних змін і надалі поглиблюється, що є проблемою для знаходження консенсусних соціальних норм, оцінки їх суспільством та формулювання їх як норм законодавства. У цих умовах складно виробити ефективне правове регулювання виникаючих суспільних відносин. При цьому потрібно дотримуватися балансу між певною широтою меж регулювання для вільного розвитку технологій і наукових досліджень і нормативним закріпленням обмежень і заборон для запобігання ризикам і загрозам людської особистості, її гідності та правам. З огляду на це система прав людини слугує таким правовим механізмом, оскільки вона

має можливість запропонувати правові підходи для регулювання використання нових технологій з урахуванням традиційних цінностей визнання переваги людської особистості та її прав. Зроблено висновок, що практика використання засобів захисту прав людини, що діють у сфері генетичних досліджень, особливості генетичної інформації (може належати не лише індивідові, а й спільноті, що не обмежується тільки медичною тематикою), можлива поява нових об'єктів захисту (наприклад, людський зародок) порушують питання про формулювання спеціальних прав, що є складовою частиною системи конституційних прав людини в Україні. Проте не всі вищезазначені права людини, які впливають із положень міжнародних правових актів, що регулюють геномні дослідження, сформульовані в переліку чинних прав людини в Україні.

Ключові слова: права людини, покоління прав людини, соматичні права, принципи права, верховенство права, система, ієрархія, правове регулювання.

Tarasevich T. Y. Principles of somatic human rights as a basis for their implementation in the development of modern biotechnology

The article emphasizes that the creation and use of new technologies have a twofold impact on human rights. Technical and technological development makes it possible to increase labor productivity, which leads to the strengthening of the economy, raising living standards. In addition, the widespread use of new medical and biotechnologies improves the quality and duration of life.

The gap between the emergence and further improvement of new technologies and the pace of social change continues to widen, which is a problem for finding consensual social norms, their assessment by society and their formulation as legislation. In these circumstances, it is difficult to develop effective legal regulation of emerging social relations. At the same time, a balance must be struck between a certain breadth of regulatory boundaries for the free development of technology and research and the normative establishment of restrictions and prohibitions to prevent risks and threats to the human person, his dignity and rights. In view of this, the human rights system serves as such a legal mechanism, as it has the opportunity to offer legal approaches to regulate the use of new technologies, taking into account the traditional values of recognizing the superiority of the human person and his rights. It is concluded that the practice of using human rights remedies in the field of genetic research, features of genetic information (may belong not only to the individual but also to the community, not limited to medical issues), the possible emergence of new objects of protection (e.g. human embryo) raise the issue of the formulation of special rights, which is part of the system of constitutional human rights in Ukraine. However, not all of the above-mentioned human rights, which follow from the provisions of international legal acts regulating genomic research, are formulated in the list of current human rights in Ukraine.

Key words: human rights, generation of human rights, somatic rights, principles of law, rule of law, system, hierarchy, legal regulation.

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-51